

Každá úprava DPH je šancí významně podpořit zdravý životní styl. Pojdme ji příště nepromarnit.

Výhodnější DPH jako investice

Ze zdravých potravin platíme stejnou DPH jako ze sladkostí či tučného jídla – nejvíce v celé Evropě. Ovoce a zelenina jsou drahé tak, že je porazí každý druhý (rakovinotvorný) uherák.

WHO uvádí, že nesprávná výživa způsobuje tři čtvrtiny onemocnění. Dva ze tří dospělých v ČR trpí obezitou a nadváhou, dlouhodobě máme jedny z nejvyšších výskytů rakoviny tlustého střeva a konečníku. Report OECD v roce 2019 uvedl, že v ČR je možné připsat asi 27 % úmrtí na vrub špatných stravovacích návyků; tabák byl zodpovědný asi za 20 %, alkohol za 7% a nedostatečný pohyb za 4%.

Nemoci ze špatného životního stylu ukrájají významnou část z peněz ve zdravotnictví. **Čím méně by stát vybral na DPH z prospěšných potravin, tím více šetřil na operacích a léčbě.** Tuto vizi zastává také například WHO, podle níž jsou daně z potravin a dotace na podporu zdravého stravování nákladově efektivní opatření na úrovni populace, snižující rizikové faktory nepřenositelných nemocí.

Maďarsko nám ukazuje, že to možné je

Zvýhodnění zdravých potravin je za hranicemi běžné a např. **v Německu a v Holandsku aktuálně zvažují, že sníží DPH z ovoce a zeleniny na nulu.** Jinde na to jdou opačně, formou vyššího zdanění potravin nezdravých.

V Maďarsku je DPH z potravin odstupňována nejen dle prospěšnosti v rámci své kategorie (bílý jogurt ve snížené sazbě, ostatní jogurty v 21% sazbě; panenský olej ve snížené sazbě, tepelně upravený olej v sazbě základní; krůtí a kuřecí v základní sazbě, hovězí a vepřové v 21% sazbě apod.). Potraviny rozlišují i dle původu (s podporou regionálních potravin), což má pozitivní dopad na životní prostředí a lokální ekonomiku



DPH na vybrané potraviny v EU

Malta	0 %	Belgie	6 %
Lucembursko	3 %	Německo	7 %
Itálie	4–5 %	Rumunsko	9 %
Maďarsko	5 %	Slovinsko	9,5 %
Francie	5,5 %	Rakousko	10 %
Portugalsko	6 %	Slovensko	10 %

Španělsko s rokem 2023 snížilo DPH některých potravin ze 4 % na 0 %, Polsko s krizí snížilo DPH z 8 % na 0 %.

Dopady zavedení daně na nezdravé potraviny v Maďarsku

„Přerozdělit odpovědnost za nezdravé stravování tak, aby jednotlivci nesli poměrnou část sociální a ekonomické zátěže spojené s nezdravým stravováním“. To bylo hlavním cílem předanění potravin v Maďarsku, jehož součástí je i průběžná evaluace, umožňující daň upravovat v reakci na její dopady v praxi.

Během prvních čtyř let (2011–2014) daň vygenerovala 61,3 mld HUF (5 mld Kč). To umožnilo zvýšit mzdy 95 000 zdravotnických pracovníků o více než 25 %. Zdanění dopadá na velké mezinárodní producenty: 90 % těchto příjmů odvedlo 50 největších společností placících daně; 50 % odvedlo 10 největších.

Většina spotřebitelů (59–73 %) v roce 2014 udávala, že změnila spotřebu cílových výrobků. U 19–36 % z nich oproti prvnímu hodnocení (2012) spotřeba ještě více klesla. Konkrétně 5–16 % konzumovalo méně, 7–16 % si vybralo levnější výrobek, 5–11 % zvolilo jinou značku výrobku a 2–6% nahradilo potravinářský výrobek jiným.

Většina těch, kdo vyměnili jeden produkt za jiný, zvolila zdravější alternativu: 63 % nahrazuje energii drinky minerální vodou, více než 80 % udává, že místo sladkostí a slaných pochutin konzumuje více ovoce a zeleninu. Dospělí s nadváhou a obezitou snižovali spotřebu častěji než dospělí s podváhou nebo normální hmotností (1,5–4,3krát).

Vlastní konzumaci změnilo 28 % konzumentů energii drinků, 20 % konzumentů sladkých nápojů, 14 % konzumentů sladkostí, 16 % konzumentů slaných „snacků“ a 11 % konzumentů instantních polévek a dochucovadel.

A co neřesti?

Mezery lze spatřit i v novém zdanění z alkoholu a tabáku. Evidentní jsou při srovnání s nárůstem kupní síly obyvatel. Zatímco průměrná mzda bude letos o 74 % vyšší než v roce 2010, přičemž inflace narostla o 60 %, **spotřební daň z tabáku je od té doby vyšší o 40 %, u piva o 33 % a u lihovin jen o 17 %.**

Balíček ve všech případech počítá s nárůstem spotřební daně o 10 % v příštím roce a s dalším zvyšováním v letech dalších. Ze srovnání s předchozími roky však vyplývá, že

přinejmenším spotřební daně na alkohol zaostaly za růstem kupní síly – při průměrné mzdě je tabák a alkohol mnohem dostupnější než dříve. **Vidět to je nakonec i na spotřebě alkoholu mladistvými: v Česku ho konzumuje více než 40 % patnáctiletých.**

Z hlediska prevence je tedy žádoucí zdanění vyšší – takové, které dorovná růst mezd, resp. nárůst inflace, a třeba i zohlední fakt, že výroba alkoholu je silně dotovaná z EU (zejména pokud jde o pěstování obilovin a cukrové řepy).

Ano, běh na dlouhou trať. Musíme však vyrazit

Takto komplexní přístup je samozřejmě komplikovanější a otevírá prostor pro lobbingské zájmové skupiny. Pro začátek se proto jeví vhodnějším plošnějším model podobný tomu, který uplatňují například ve Velké Británii. Ta stupňuje DPH potravin na základě míry zpracování dané potraviny a na základě nutričních hodnot – **ovoce, zeleninu, syrové maso, cereálie, ořechy a luštěniny jsou od DPH osvobozeny.** Jednoduchý princip s jasně danými pravidly hry, ke kterému stačí jedině. Odvaha.

A není snad nutné dohnat v tomto zahraničí jedním velkým skokem. Byť se pro skutečně efektivní podporu zdravého stravování jeví výraznější rozdíl mezi DPH potravin zdravých (nejen ovoce a zeleninu, ale například i luštěnin, ryb, mléčných výrobků, hub či ořechů) a nezdravých, bylo by možné začít pouze zvýhodněním těch zdravých s tím, že neprioritní potraviny zůstanou v základní sazbě. **A kdy jindy občany motivovat přívětivější cenou, než v době recese, v níž je cena potravin silným kritériem v nákupním rozhodování a v níž například podpora zemědělců či mlékáren je důležitější než jindy. I proto se jeví, že vláda teď má marnou výjimečnou příležitost.**



O co nám jde?

Změny daňových tarifů bez jasnějšího a důraznějšího zohlednění toho, jak který produkt prospívá či škodí zdraví, je promarněnou šancí (i s ohledem na budoucí přínos pro rozpočet, kterým se vláda zaklíná). Není však šancí poslední. **Ostatně, přinejmenším změny v DPH na potraviny by neměly být motivovány potřebou zvýšit příjmy do státní pokladny, ale jako nástroj veřejné politiky v oblasti zdraví.** Proto nadále budeme volat po tom, aby stát při výběru daní více zohledňoval to, co vlastně daní a co do oné „formy“ pomůže nejen jemu, ale také jeho lidem. Dnes i v budoucnu.